Рослини і тварини моєї околиці

Іренеуш Калуга, Ярослав Пацьорек,
Міхал Фальковскі, Андрій Бокотей

Рослини і тварини моєї околиці

Природниче товариство „Bocian”
Західноукраїнське орнітологічне товариство
Державний природознавчий музей НАН України

Сєдльце-Львів 2006

Видавці
Природниче товариство „Bocian”
08-110 Siedlce, ul. Jagiełły 10, tel. (25) 632 7778, biuro@bocian.org.pl, www.bocian.org.pl
Західноукраїнське орнітологічне товариство
Державний природознавчий музей НАН України
Львів 79008, вул. Театральна 18, тел. (0322) 721642, sudova@org.lviv.net

ISBN
83-915973-9-3

Фото на обкладинці
Іренеуш Калуга

Консультація
Мірослав Жемпала, Богдан Проць, Володимир Різун, Тарас Гринчишин, Наталія Дзюбенко

Укладання і друк
KOZAK DRUK

Наклад: 1500 екз.

Вступ

Ліс, поле, лука, парк, став ... - бачимо їх майже щодня, часто відвідуємо, але чи задумуємося над тим, що криється за цими словами? Чи знаємо, що кожне з них означає сотні видів і тисячі особин? Це також мільйони найрізноманітніших подій народження, смерть, зустрічі, полювання, переслідування, втечі ... Все це разом (рослини, тварини і стосунки між ними) становить надзвичайно складну мережу зв'язків, яка називається екосистемою. Людина теж є учасником цієї мережі. Спосіб нашого господарювання, поведінки в лісі чи на луці, те, що ми залишаємо після себе, робить значний вплив на природу, і за її посередництвом повертається до нас. Тому, прогулюючись лісом, працюючи в полі чи відпочиваючи слід над цим подумати. Необхідно усвідомлювати, що те на що ми дивимося це не якийсь там „бур'ян" чи „комаха", а конкретний вид, який має своє чітко визначене місце в природі.

Маємо надію, що матеріали, які пропонуємо Вашій увазі полегшать визначення основних видів рослин і тварин, які ростуть і живуть довкола нас. Сподіваємося, що вони слугуватимуть для здобуття знань і розвитку природничих зацікавлень.

Автори

Сірий сорокопуд
Рис. М. Василюка

Рослини

Рослини є основою функціонування живої природи. Лише вони можуть перетворювати сонячну енергію в енергію органічних сполук, яка є доступною для використання будь-якими живими організмами мікроорганізмами, рослинами і тваринами.

Плакун верболистий
Рис. М. Василюка

Плакун верболистий *Lythrum salicaria*

Багаторічна рослина з родини Плакунових Lythraceae, висотою 50-150 см. Стебла прямостоячі, чотиригранні. Листки супротивні або в кільцях по 3-4, вузьколанцетні, біля основи серцеподібні або округлі. Квіти по 1-4 на помітних ніжках. Пелюстки рожеві або лілові. Запилення відбувається комахами, особливо бджолами і метеликами. Цвіте у липні та серпні. Росте на вологих луках, болотах, берегах водойм, узліссях. В давнину плакун використовувався у народній медицині. Сьогодні використовується лише як червоний барвник у кондитерській промисловості. Медоносна рослина. Латинська назва **Lythrum** походить від грецького **lythron = заплямлений кров'ю.**

Пальчатокорінник
м' ясочервоний
Рис. М. Василюка

Пальчатокорінник м'ясочервоний *Dactylorhiza incarnata*

Представник родини Зозулинцеві Orchidaceae. Багаторічна рослина висотою 20-60 см. Листки лінійно-ланцетні, без плям, з найбільшою шириною при основі, прямостоячі. Квіти фіолетово-рожеві, зібрані в густий циліндричний багатоквітковий колос, позбавлені нектару. Зростає на болотах, болотистих та вологих луках. Запилюються джмелями. Цвіте навесні, коли більшість медоносних рослин лише входять в стадію цвітіння. Яскравий колір квітів робить рослину добре помітною зі значної відстані, хоча період цвітіння є коротким (тиждень-два). Комахи відвідують квіти пальчатокорінника коротко, доки не збудують гнізда і не знайдуть постійного джерела корму. **Усі види родини Зозулинцевих потребують охорони.**

Півники болотяні
Рис. М. Василюка

Півники болотяні *Iris pseudoacorus*

Велика багаторічна рослина з родини Півникових Iridaceae, висотою до 150 см. Квіти великі яскраво-жовті, мають дві біологічні форми. Одні пристосовані до запилення джмелями, інші дрібними комахами. Цвіте в червні-липні.

Вся рослина є отруйною, особливо свіжо зірвана. Сік півників подразнює шкіру, має блювотні і проносні властивості. У давнину використовувався, як протизапальний засіб. Олія з півників має застосування у гомеопатії та косметичній промисловості. Росте на вологих луках, у заплавах річок, біля водойм. Латинська назва **Iris** походить від грецького **Irys**, що означає **богиня веселки** або **веселка.**

Калюжниця болотна
Рис. М. Василюка

Калюжниця болотна *Caltha palustris*

Багаторічна рослина з родини Жовтцевих Ranunculacaea, 15-50 см заввишки. Стебло порожнисте і розгалужене, листки блискучі, м'ясисті, темно-зелені, овальні або яйцеподібні. Численні, досить великі жовті квіти запилюються мухами, бджолами і жуками. Цвіте від березня до травня, надаючи лукам ранньою весною характерного вигляду. Отруйна рослина, особливо під час цвітіння і плодоношення, яку оминає худоба. У вигляді сіна втрачає отруйні властивості. В давнину соком з калюжниці зафарбовували масло. Насіння плаває у воді, що полегшує розсівання. Цей вид втрачає місця існування внаслідок осушування вологих земель.

Пухівка багатоколоса
Рис. М. Василюка

Пухівка багатоколоса *Eriophorum angustifolium*

Багаторічна рослина з родини Осокових Cyperaceae, що росте окремими невеликими купинами висотою 25-70 см. Стебла гладкі, листки вузькі з гострою верхівкою. Квіти зібрані в колоски, які після запилення обвисають. Цвіте у квітні-червні, утворюючи враження „засніженого болота”. Після цвітіння щетинки оцвітини видовжуються, внаслідок чого плодоніжка нагадує білу пухнасту голівку. Рослина запилюється вітром. Трапляється на вологих луках і в болотистих місцевостях. Латинська назва походить від грецьких слів **Erion = вовна і phoreo = ношу.**

Гравілат річковий
Рис. М. Василюка

Гравілат річковий *Geum rivale*

Багаторічна рослина з родини Розових Rosaceae, висотою 25-70 см. Стебло стояче, червоно-буре з волосками. Листя велике та волосисте. Квіти дзвоникоподібні, пониклі, червонуваті або блідо-жовті з червоно-бурими прожилками. Запилюються джмелями, бджолами і мухами. Цвітіння триває від травня до червня. Плоди мають щетинки і розносяться тваринами. Трапляється на вологих луках, вздовж річок та в болотистих місцевостях.

Зозулин цвіт
Рис. М. Василюка

Зозулин цвіт *Lychnis flos-cuculi*

Багаторічна рослина з родини Гвоздикових Caryophyllaceae, висотою 30-90 см. Стебло прямостояче, вгорі розгалужене. Нижні листки видовжено-лопатеподібні, верхні вузьколанцетні. Розміщені парами хрестоподібно, що дозволяє краще використовувати сонячне світло. Квіти ніжні рожеві з глибоко розсіченими пелюстками. Запилюються головно комахами з довгими хоботками, наприклад, метеликами. Цвіте з травня до липня. На листках цієї рослини часто можна побачити пінисті утворення. Це виділення комахи пінявки звичайної, личинки якої живляться соком зозулиного цвіту. Латинська назва складається з грецьких слів **flos = квітка і cuculus = зозуля.**

Жовтець їдкий
Рис. М. Василюка

Жовтець їдкий *Ranunculus acris*

Багаторічна рослина з родини Жовтецевих Ranunculaceae, 20-100 см заввишки, з розгалуженим стеблом. Листя пальчасто-роздільне на довгих ніжках. Чим вище стебло, тим коротші ніжки і більше посічені листки. Багатоквіткова рослина. Золотисто-жовті медоносні квіти вночі і під час дощу закриваються. Жовтець цвіте від травня до серпня. Отруйний, сік спричинює опіки шкіри. Проте після висушування нешкідливий.. Поширений на луках. Назва Ranunculus від зменшувального латинського слова **rana = жаба**, яке стосується вологого середовища існування.

Незабудка жорстка
Рис. М. Василюка

Незабудка жорстка *Myosotis palustris*

Багаторічна рослина з родини Шорстколистих Boraginaceae, висотою 15-50 см. Стебло просте, опушене. Листки ланцетоподібні, посаджені спірально. Квіти дрібні, блакитні, з сильним запахом. Період цвітіння триває від травня до вересня. Квіти запилюються бджолами, метеликами, мухами і жуками. Незабудка росте на вологих луках, вздовж берегів водотоків, водойм і каналів. Латинська назва походить від грецьких слів **myos = миша і otos = вухо**, тобто мишаче вухо.

Вербозілля звичайне *Lysimachia vulgaris*
Багаторічна рослина з родини Первоцвітих Primulaceae, висотою 50-120 см. Стебло прямостояче, вгорі сильно розгалужене. Листки протилежно посаджені, часто з червоними цятками. Квітки зібрані невеликими волотистими верхівковими суцвіттями в пазухах листків. Цвіте від червня до серпня. Квіти запилюють мухи. Росте у вологих місцях, на болотах, по берегах річок і озер. З листків виготовляють зелені і жовті барвники, а витяг з коріння фарбує тканини в коричневий і чорний кольори. Латинська назва присвоєна на честь Лізимаха, начальника особистої охорони Олександра Македонського, пізнішого короля Тракії, який відкрив її лікарські властивості.

Вербозілля звичайне
Рис. М. Василюка

Тварини

Черевоногі молюски *Gastropoda*
Характерною ознакою більшості черевоногих молюсків є спірально закручена, вапнякова мушля. Основним її призначенням є охорона від несприятливих погодних умов. У посушливий період молюск ховається в ній, а вхід закриває кришечкою.

Виноградний слимак *Helix pomatia*
Сірувато-бурий слимак довжиною 4-5 см. Має спірально закручену округлу мушлю, в яку ховається у випадку небезпеки. Його можна зустріти в заростях чагарників, городах, вологих листяних і мішаних лісах. Харчується рослинами (листям).

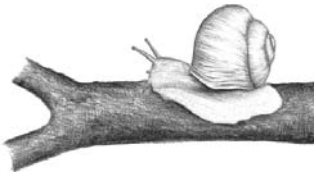

Виноградний слимак
Рис. М. Василюка

Павуки *Aranei*
Тіло павуків складається з чітко розділених головогрудей і черевця та чотирьох пар членистих ніг. Усі види є хижаками. Більшість плетуть павутину, за допомогою якої ловлять здобич.

Тигровий павук
Рис. М. Василюка

Тигровий павук *Argiope bruennichi*
Великий наземний павук, близький родич хрестовиків. Має характерне жовто-зелене черевце з чорними поперечними смужками. Будує округлу павутину серед трави, посередині якої розміщена вертикальна довга спіраль. Між самцем і самкою існує суттєва різниця в розмірах. Самка досягає 15 мм довжини, а самець 4-6 мм. На відміну від інших хрестовиків, самка сидить на павутині головою донизу. Найчастіше трапляється на добре освітлених і вологих луках, часто вздовж берегів водойм. **Видпотребує охорони.**

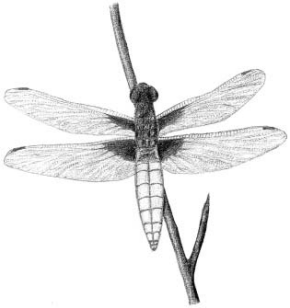

Бабка плоска
Рис. М. Василюка

Комахи *Insecta*

Це найчисленніша група тварин. У світі їх налічують близько кількох мільйонів видів. Тіло поділене на голову, груди і черевце. Мають три пари ніг і дві пари крил, іноді видозмінених або редукованих. Окремі родини дуже різняться між собою як будовою тіла, так і способом життя чи типом харчування. Більшість має повний цикл розвитку: яйце личинка лялечка доросла комаха (імаго). Комахи діляться на понад 30 рядів. Одними з найцікавіших є жуки, метелики і бабки.

Бабка плоска *Libellula depressa*
Від інших бабок відрізняється стосовно коротшим і сплощеним черевцем. У самців воно блакитне, у самок буре. Доросла комаха досягає 5 см в довжину і 7 см розмаху крил. Трапляється поблизу стоячих водойм з травня до вересня. Як і усі бабки є хижаком полює у польоті на дрібних комах. Личинки теж хижі, розвиваються на дні водойми.

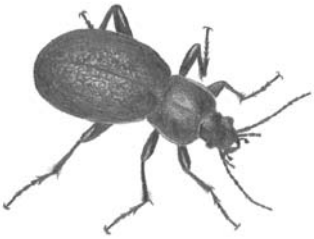

Турун шагреневий
Рис. М. Бобрика

Турун шагреневий *Carabus coriaceus*
Чорний жук довжиною близько 4 см. Живе в листяних і мішаних лісах. Провадить наземний нічний спосіб життя. Не літає, бо має редуковані крила. Хижак, обстежує підстилку лісу в пошуках комах та інших безхребетних.

Адмірал
Рис. А. Возьняка

Адмірал *Vanessa atalanta*
Метелик з чорними крилами, на яких є червоні смуги і білі цятки. Розмах крил сягає 6 см. Заселяє вологі галявини, узлісся, сади, городи. Гусінь розвивається на кропиві і будяках з травня до вересня. Мігруючий вид. Метелики літають з квітня до травня, а потім у серпні-вересні.

Земноводні *Amphibia*

В Україні живе 19 видів земноводних. Серед них 13 належать до безхвостих (ропухи, кумки, жаби, часничниця, рахкавка) і 6 до хвостатих (плямиста саламандра і тритони). Заселяють два типи середовища. Весну і початок літа проводять у різноманітних водоймах. Влітку і восени перебувають на суходолі. Зиму переживають в укриттях (у підстилці, під землею або на дні водойм).

Цикл розвитку безхвостих земноводних

1. Розмноження земноводних відбувається у воді. Самці безхвостих земноводних, щоб привабити самок, видають у цей час шлюбні крики. Завдяки резонаторам їх чути на значні відстані.
2. Щоб упевнитися, що саме він запліднив ікру, самець тримає самку аж до часу її відкладання.
3. Ікра відкладається у вигляді желеподібних тяжів.
4. Личинки (пуголовки), які вилуплюються з ікри, зовсім не подібні до дорослих.
5. Розвиваючись, личинка все більше набуває ознак дорослої тварини. Останнім етапом розвитку пуголовка є метаморфоз, під час якого у безхвостих земноводних редукується хвіст і відбуваються суттєві зміни у внутрішній будові.
6. Після проходження метаморфозу молода жабка починає доросле життя.

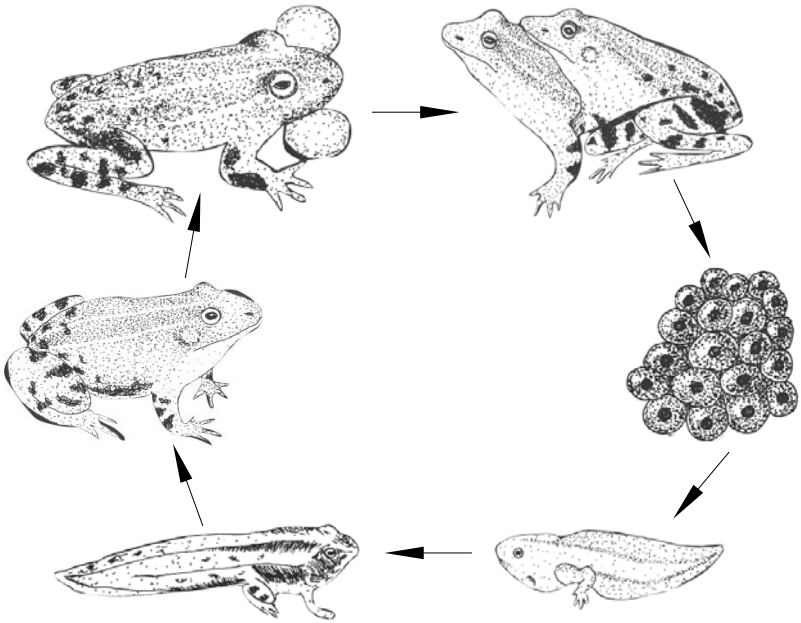

Цикл розвитку земноводних
Рис. А. Галушки

Тритони *Triturus*

В Україні є 4 види тритонів. Альпійський *Triturus alpestris* і карпатський *Triturus montandoni* трапляються в горах, а гребенястий *Triturus cristatus* і звичайний *Triturus vulgaris* живуть переважно на рівнині. Тіло і хвіст видовжені. Розміри тіла сягають від кількох до кільканадцяти сантиметрів. У шлюбний період самці тритонів набувають яскравого забарвлення і в них виростає спинний гребінь (за винятком карпатського). Розмножуються найчастіше у зарослих ставках і копанках. На суходолі трапляються у зволожених і затінених місцевостях іноді значно віддалених від водойм. Зимують на суходолі, часом групами. **Всі тритони потребують охорони.**

Звичайний тритон-самець
Рис. А. Лісовської

Ропухи *Bufo*

Належать до безхвостих земноводних. Досягають у довжину 12 см. Від інших видів різняться відносно сухою, вкритою наростами шкірою. На суходолі не скачуть, як жаби, а ходять. Можуть віддалятися від води на значні відстані (понад 2 км), трапляючись навіть у досить сухих місцях. В Україні живуть три види: ропухи сіра Bufo bufo, зелена Bufo viridis і очеретяна Bufo calamita. Зимують, зарившись у землю, іноді заходять у підвали. **Усі ропухи потребують охорони.**

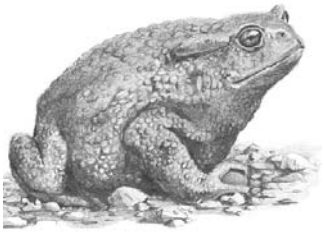

Сіра ропуха
Рис. А. Лісовської

Рахкавка звичайна *Hyla arborea*

Найменша з наших земноводних. Досягає довжини 6 см. Відрізняється однотонною, найчастіше яскраво-зеленою, спиною без плям чи смуг. Розмножується у травні-червні. Від води віддаляється лише на кількасот метрів. Поза періодом розмноження часто трапляється на деревах та чагарниках. На листя, галузки та інші вертикальні поверхні вилазить за допомогою присосок, розташованих на кінцях пальців. **Потребує охорони.**

Рахкавка звичайна
Рис. А. Лісовської

Жаби *Rana*

Ця група дала назву майже всім безхвостим земноводним, яких в народі зазвичай так і називають жабами. В Україні відомо 6 видів жаб, яких поділяють на дві менші групи: жаби бурі і жаби зелені.

ЖАБИ БУРІ (жаби трав'яна *Rana temporaria*, гостроморда *Rana arvalis* і прудка *Rana dalmatina*) навесні прокидаються водночас з весняним таненням снігу і відразу приступають до розмноження. Місцем розмноження обирають навіть

невеликі постійні калюжі або заливні луки. У водному середовищі перебувають недовго до 40 днів. Пізніше їх можна побачити у вологих лісах, заростях або на луках. Зимують на суходолі в нірках, викопаних у пухкій землі. Досягають довжини 10 см. Самці гостромордої жаби у шлюбному вбранні набувають блакитнуватого забарвлення.

ЖАБИ ЗЕЛЕНІ (жаби озерна *Rana ridibunda*, ставкова *Rana lessonae* і їстівна *Rana esculenta*), на відміну від бурих жаб, будяться дещо пізніше, і вони значно більше пов'язані з водою. Для розмноження, яке відбувається у травні-червні, вибирають більші і глибші водойми. Після завершення розмноження залишаються на берегах водойм, а при небезпеці пірнають у воду. Озерна жаба зимує у воді, два інших види на суходолі. Досягають 12 см у довжину.

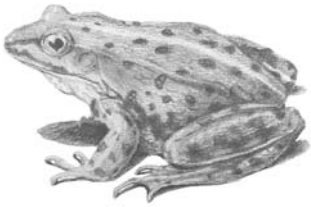

Їстівна жаба
Рис. А. Лісовської

Плазуни *Reptilia*

Плазуни в Україні представлені 20 видами, з яких 13 підлягають охороні. На відміну від земноводних, віддають перевагу сухим середовищам. Лише 3 види: звичайний та водяний вужі і болотяна черепаха пов'язані з водним середовищем.

Прудка ящірка
Рис. А. Лісовської

Прудка ящірка *Lacerta agilis*

Досягає 22 см у довжину. Трапляється від березня до кінця вересня у добре освітлених місцях (лісові галявини, сухі поля і луки, узбіччя доріг). Шлюбний період триває від кінця квітня до кінця червня. 5-14 яєць відкладають у підготовану раніше нірку. Окрім прудкої ящірки в Україні трапляються ящірки зелена Lacerta viridis і живородна Lacerta vivipara, а також веретільниця ламка Anguis fragilis (яка, всупереч поширеним уявленням, є безногою ящіркою, а не змією). Ще кілька видів ящірок населяють південь України.

Звичайний вуж
Рис. А. Лісовської

Вуж звичайний *Natrix natrix*

Це найпоширеніша у нас змія. Від решти відрізняється двома жовтими плямами на голові. Неотруйний. Єдиною його зброєю є смердюча речовина, яка виділяється спеціальними залозами. Досягає 1,5 м у довжину. Живе поблизу водойм, часто плаває і пірнає. Основою його раціону є жаби. Шлюбний період триває протягом квітня-травня. Яйця відкладає у гниючому листі, компостних ямах, рідше у пухкій землі. Молоді народжуються уже через два тижні. Зимує з листопада по квітень у кротовинах, стогах сіна і норах.

Птахи *Aves*

Очеретяний лунь-самка
Рис. А. Галушки

Це найчисленніша і найлегша для спостережень група хребетних тварин. В Україні на сьогодні відомо 420 видів птахів, з яких близько 265 регулярно гніздяться.

Очеретяний лунь *Circus aeruginosus*

Хижий птах, розміром з канюка. Досягає 60 см у довжину, розмах крил до 130 см. Самка темно-бура з жовтими плечима і верхом голови. Самець триколірний: окрім бурого тіла і верхніх покривів крил має сірі стернові і махові пера, останні з чорним закінченням. Характерною для лунів є V-подібна постава крил під час польоту. Живе на риборозплідних ставах, озерах, вологих луках з заростями очерету, у річкових долинах. Гніздо робить на землі, в очереті. Полює на дрібних ссавців (гризуни) і птахів літаючи низько над землею. На зиму відлітає. **Як і усі хижі птахи потребує охорони.**

Терновий сорокопуд-самець
Рис. М. Жемпали

Терновий сорокопуд *Lanius collurio*

Птах дещо менший від шпака. Досягає 17 см у довжину, розмах крил 27 см. Самець має рудий верх і світлий низ тіла. Голова сіра з чорною смугою через око. Надхвістя теж сіре. Хвіст чорний з білими плямами при основі. Самка зверху бурувато-руда, знизу сірувата з хвилястою смугастістю. Заселяє відкриті території з чагарниками (терен, глід) і окремими деревами. Харчується переважно великими комахами. Частину жертв нанизує на колючки кущів. Гніздо будує в кущах або на трав'яних рослинах невисоко над землею. На зиму відлітає.

Ремез у процесі будівництва гнізда
Рис. М. Василюка

Ремез *Remiz pendulinus*

Птах менший від горобця. Досягає 11 см у довжину, розмах крил 17 см. Забарвлення бурувате, голова сіра з чорною смугою через очі. Тісно пов'язаний з водоймами. Гніздо має вигляд рукавички, яка звисає на тонкій гілці над водою. Такий спосіб гніздування забезпечує надійну охорону від хижаків. На зиму відлітає.

Очеретяна вівсянка *Emberiza schoeniclus*
Розміром і забарвленням нагадує горобця, від якого відрізняється чорною головою. Заселяє зарості очеретів вздовж берегів озер і ставів. Гніздо найчастіше будує на землі серед трав'яних рослин або кущів. Зиму проводить у Західній Європі або в Середземномор'ї.

Очеретяна вівсянка-самець
Рис. А. Галушки

Звичайний баранець *Gallinago gallinago*
Птах пов'язаний з вологими луками. Розміром з дрозда. Забарвлення маскувальне, в буруватих тонах. Як і всі баранці, має відносно короткі ноги і довгий дзьоб, яким зондує вологий ґрунт у пошуках поживи, яку становлять дрібні безхребетні тварини. Сполоханий летить зиґзаґами низько над землею видаючи характерний скрипучий голос: “чек-чек”. Під час токового польоту, розчепіреними перами хвоста, видає характерні звуки, які нагадують голос ягняти. На зиму відлітає.

Звичайний баранець
Рис. А. Галушки

Чайка *Vanellus vanellus*
Птах розміром з голуба. Верх тіла чорний з характерним зеленим полиском. Низ тіла білий. Селиться на луках і полях, найчастіше в річкових долинах. Дуже зручний об'єкт для спостережень. Навесні самці здійснюють токові польоти, які складаються з низки акробатичних піруетів. При загрозі для гнізда або пташенят, чайка відвертає увагу нападника вдаючи пораненого або атакує літаючи низько над його головою. На зиму відлітає.

Чайка - самець
Рис. М. Жемпали

Крижень *Anas platyrhynchos*
Найпоширеніша у нас качка. Як і в інших качок самка має маскувальне забарвлення. Самець сірий з темно-каштановим волом і зеленою з металічним полиском головою. Характерною ознакою для обох статей є синє “дзеркальце” на крилі. Селиться на різних водоймах озерах, ставах, річках, меліоративних каналах. Насиджуванням яєць і вихованням потомства займається лише самка. Взимку відкочовує на незначні відстані. Часто зимує в містах, де підгодовується людьми. Об'єкт мисливського плювання.

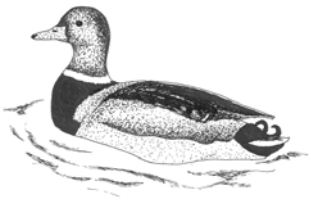

Крижень - самець
Рис. А. Галушки

Вухата сова
Рис. Б. Казьмєрчака

Вухата сова *Asio otus*

Птах середніх розмірів. На голові пера стирчать у вигляді характерних "вушок". Заселяє узлісся та зарості чагарників і дерев серед відкритих місцевостей. Власного гнізда не будує. Займає гнізда інших птахів (найчастіше сороки або ворони). Зимує групами, часом утворюючи значні скупчення. В особливо холодні і сніжні зими відлітає в тепліші регіони. **Потребує охорони.**

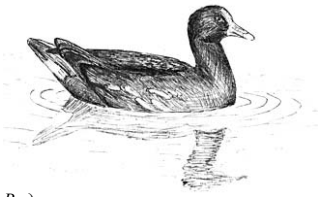

Водяна курочка
Рис. М. Жемпали

Водяна курочка *Gallinula chloropus*

Є близьким родичем широко поширеної і добре знаної в народі лиски. Забарвлення темно-буре з білим підхвістям і червоною бляшкою на лобі. Заселяє невеликі водойми з багатою рослинністю. Гніздо будує в заростях, переважно над водою. На зиму відлітає. **Потребує охорони.**

Пірникоза мала
Рис. Б. Казьмєрчака

Мала пірникоза *Podiceps ruficollis*

Найменший вид пірникіз, розміром з дрозда. Шлюбне оперення темно-буре з рудою плямою на шиї і жовтою при основі дзьоба. Заселяє густо зарослі водойми з невеликими ділянками відкритого плеса. Дуже потайний. Сполоханий пірнає і випливає якнайдалі від місця пірнання. У шлюбний період і самець і самка перегукуються характерними голосами, які нагадують мелодійне „уіп-уіп", що зливається в трель. За цим голосом найлегше виявити присутність цього птаха.

Деркач
Рис. Б. Казьмєрчака

Деркач *Crex crex*

Птах розміром з голуба. Оперення бурувато-руде. Найчастіше заселяє вологі луки. Потайний. Має характерний голос, який видає самець у шлюбний період (травень-липень): „кррек-кррек", яке часто повторюється. Найінтенсивніше кричить у теплі вологі ночі. Перелітний птах. **Потребує охорони.**

Ссавці *Mammalia*

В Україні відомо близько 100 видів ссавців. Одні важать лише кілька грамів (рясоніжка мала), інші (зубр) досягають ваги понад тонну.

Мишка маленька
Рис. М. Жемпали

Мишка маленька *Micromys minutus*

Гризун вагою до 9 г і довжиною 7 см. Заселяє вологі луки, зарості й орні поля. Лазить по стеблах рослин допомагаючи собі хвостом. Живиться в основному насінням. Гніздо кулеподібної форми будує з листя і трав та підвішує його між стеблами рослин.

Лис звичайний *Vulpes vulpes*

Хижак. Розміром і поставою нагадує собаку середнього розміру. Має характерне руде забарвлення хутра і пухнастий хвіст. Полює у відкритих середовищах на дрібних ссавців і птахів, зрідка на більших тварин (куріпка, заєць). Все ж основну частку раціону становлять дрібні гризуни. Іноді їсть падлину. Селиться в лісах, де риє довгі і складні нори. Об'єкт мисливського полювання.

Лис звичайний
Рис. А. Лісовської

Видра річкова *Lutra lutra*

Як усі кунячі має видовжене тіло і відносно короткі ноги. Хутро темно-бурого кольору. Пристосована до напівводного способу життя пальці з'єднані плавальною перетинкою. Живе над ріками, озерами і ставами. Нору, з кількома виходами під водою, викопує в березі. Живиться переважно рибою і земноводними. Крім того поїдає раків, дрібних птахів, комах і рослинні корми. Внаслідок зарегулювання рік і забруднення вод її чисельність у XX ст. значно скоротилася. Завдяки охороні (занесена до Червоної книги України) і очищенню вод, останнім часом її чисельність зростає. **Підлягає охороні.**

Видра річкова
Рис. М. Жемпали

Кабан звичайний *Sus scrofa*

Тварина вагою до 200 кг. Дорослі мають чорне забарвлення, молоді характерне смугасте. Заселяє різні ліси, але часто виходить харчуватися на відкриті місцевості. Самки утворюють невеликі стада від кількох до кількох десятків особин. Самці живуть окремо. Кабан належить до всеїдних тварин. Риється в землі у пошуках кореневищ, личинок комах і гризунів. Поїдає жолуді й інші лісові плоди. Не відмовляється від падлини. Мисливський об'єкт.

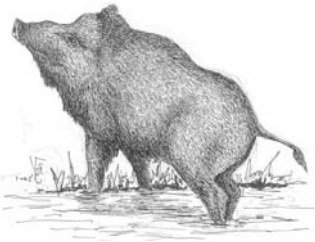

Кабан звичайний
Рис. Б. Казьмєрчака

Основні законодавчі акти про охорону природи

Правила використання людиною природних ресурсів визначені в кількох законодавчих актах нашої країни. Насамперед це **Закон України „Про охорону навколишнього природного середовища”**. Він спрямований на досягнення такого рівня екологічної безпеки, яка гарантуватиме нормальну життєдіяльність людини. Охорона навколишнього середовища та раціональне його використання є основними завданнями Закону. В ньому наголошується на необхідності збереження живої і неживої природи, відтворенні природних ресурсів. До завдань цього Закону включено і захист життя та здоров'я людини від негативного впливу, зумовленого забрудненням довкілля.

Відносини у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу регулює **Закон „Про тваринний світ”**. У ньому підкреслюється важливість збереження генетичного фонду тварин, констатується потреба охорони місць їхнього перебування, необхідність створення умов для відновлення чисельності одних та запобігання зменшенню чисельності інших видів, регламентується можливість регулювання чисельності окремих видів.

Особливим нормативним актом є Червона книга України, яка має статус офіційного документу. До неї внесено відомості про стан тварин, які опинилися під загрозою зникнення, є рідкісними. Ці тварини підлягають особливій охороні, а тому виявлення місць їхнього перебування належить до головних завдань природоохоронних організацій. Забезпечення існування видів, які занесені до Червоної книги України, здійснюється шляхом створення заповідних об'єктів на територіях їх перебування та завдяки розведенню цих видів у спеціальних умовах, зокрема в зоопарках та розплідниках.

Екологічні угіддя

Ця форма охорони природи для України є цілком новою, хоча з великим успіхом діє у Польщі вже понад десяток років. Перевага її полягає в тому, що прийняття рішення про створення екологічного угіддя здійснює місцева влада, а контроль за дотриманням охоронного статусу проводять учні з вчителем.

Екологічним угіддям є кожен природний фрагмент, який вирізняється з середовища: постійні калюжі води, групи дерев і кущів, а також сільськогосподарські неужитки. Прийняти рішення про створення екологічного угіддя може сільська рада на території якої він знаходиться. Щоб таке рішення було прийняте слід підготувати відповідну документацію: топографічну карту (на якій повинні бути зазначені межі проектованого угіддя), копії географічних карт і виписки відповідних ділянок з реєстру земель; згода власника (або власників) території на створення екологічного угіддя. Усі ці документи слід долучити до подання скерованого до сільської ради. Окрім цього, до подання повинно додаватися обґрунтування необхідності надання цьому об'єкту охоронного статусу (опис природничих цінностей). Екологічне угіддя вважається створеним після прийняття рішення про це сільською радою.

Далі наведемо приклад рішення сільської ради про створення екологічного угіддя.

Якщо для створення екологічного угіддя буде потрібна допомога Західноукраїнського орнітологічного товариства, просимо заповнити наведену далі анкету і надіслати її на адресу товариства.

Приклад рішення

Рішення № _____

сільської ради с. _____ від „___” _____ 2006 р.

про створення екологічного угіддя під назвою „_____”

На підставі ст. ст. 9, 17 Закону України „Про природно-заповідний фонд України” від 16.06.1992 р. та ст.ст. 12, 46, 162 Земельного кодексу України від 25.10.2001 р. ухвалюємо наступне:

§ 1

1. Створиити екологічне угіддя під назвою „_____”* на території села _____ _____ району _____ області.
2. Загальна площа угіддя становить ____ га і охоплює ділянки: № ____ площею ___ га та № ___ площею ___ га.

§ 2

Межі екологічного угіддя, про яке йдеться в § 1 зазначені на карті масштабу 1:_____ наведеної в додатку до рішення.

§ 3

На території екологічного угіддя, про яке йдеться в § 1 і 2, забороняється:

1. його знищення та часткове руйнування;
2. ведення земельних робіт, які змінюють рельєф території, за винятком протипожежних та протиповіневих робіт;
3. пошкодження і забруднення ґрунтів;
4. скидання, закопування і зливання відходів або інших нечистот;
5. засмічування об'єкту і території навколо нього;
6. зміна водного режиму, якщо вона слугує іншій меті ніж охорона природи і сталий розвиток сільськогосподарських та лісових угідь і водного господарства;
7. ліквідація малих водойм, стариць і водно-болотяних угідь;
8. виливання гноївки, за винятком удобрення власних сільськогосподарських земель;
9. будівництво споруд різного призначення, за винятком передбачених планом місцевого розвитку.

§ 4

Екологічне угіддя вноситься до кадастру земель.

§ 5

Контроль за виконанням рішення покладається на Голову сільської ради.

§ 6

Рішення входить у дію з часу підписання його Головою сільської ради.

Голова _____ сільської ради

_____

* - назву давати не обов'язково.

Додаток

до рішення № ___ _____ сільської ради
від „___” _____ 2006 р. про створення екологічного угіддя під назвою
”_____”*

Карта з позначеними межами екологічного угіддя

Обґрунтування необхідності створення екологічного угіддя під назвою
”_____”*

* - назву давати не обов'язково.

Якщо Ви знаєте місце важливе з природничого погляду, яке ще не охоплене охороною, заповніть наведену нижче анкету і надішліть до ЗУОТ. На підставі Ваших анкет ми будемо вживати заходів для охорони найбільш цінних територій.

Території важливі з природничого погляду - анкета			
МЛСЦЕВЛСТЬ: ……	СЕЛО: ……	РАЙОН: ……	ОБЛАСТЬ: ……
ВЛАСНИК (прізвище, адреса, телефон) ……			
РОЗТАШУВАННя (по відношенню до найближчих біотопів та інших характерних особливостей території).....			
ТИП СЕРЕДОВИЩА: лука, болото, водойма, пасовище, ліс, чагарники, неужитки та ін.....	ОТОчЕННя: луки, поля, неужитки, зарості, дороги, водойми, забудова та ін. ……	ЗАГРОЗИ: засмічення, випалювання, осушування, заростання, рубки та ін. ……	
ПЛОЩА:……			
ВІДМІЕНІ ВИДИ			
РОСЛИНИ: ……	КОМАХИ: ……	ІНШІ БЕЗХРЕБЕТНІ: ……	РИБИ: ……
ЗЕМНОВОДНІ: ……	ПЛАЗУНИ: ……	ПТАХИ: ……	ССАВЦІ: ……

СХЕМА ТЕРИТОРІЇ:

РОЗТАШУВАННя ОБ'ЄКТУ НА МІСЦЕВОСТІ:

ОСОБА, ЩО ЗАПОВНИЛА АНКЕТУ (ПРІЗВИЩЕ, АДРЕСА, ТЕЛЕФОН):

……

……

Природниче товариство „Bocian” є громадською організацією основне завдання якої охорона дикої природи в широкому розумінні цього слова. Проекти над якими працює Товариство стосуються насамперед охорони: кажанів, сов, білого і чорного лелек, рослин. Проводить різноманітні освітні заходи призначені для дітей та молоді. Здійснює охорону територій важливих з природничого погляду. Сьогодні Природниче товариство „Bocian” налічує понад 300 членів.

Поточна діяльність Товариства висвітлюється в інформаційному бюлетені „Краска” (сиворакша), а також в засобах масової інформації.

Охорона середовищ існування рослин і тварин. У 2002 році Товариство розширило рамки вже діючого проекту „Екологічні угіддя шанс збереження біорізноманіття в межах кожної ґміни”. Окрім створення екологічних угідь, проводиться широка освітня кампанія шляхом:

- пошуку громадських опікунів для кожного створеного ужитку;
- встановлення інформаційно-освітніх таблиць навколо таких об'єктів;
- навчання працівників місцевого самоврядування в галузі природничого і громадського значення екологічних угідь і процедур необхідних для їх створення;
- читання лекцій для дітей та молоді.

Дотепер подано документи на створення 30 екологічних угідь в п'яти ґмінах, більшість з яких уже ухвалені.

Створення густої мережі територій, що знаходяться під охороною, дозволить ефективно охороняти зникаючі цінні осередки природи, а також окремі цінні види рослин і тварин, які в них проживають.

Ми розуміємо, що для успішної охорони природи лише створення мережі охоронних територій замало. Щоб успішно оберігати найцінніші середовища Товариство планує їх викуповувати і здійснювати там господарювання, основним завданням якого буде охорона природи.

Західноукраїнське орнітологічне товариство (до 2004 року Західне відділення Українського орнітологічного товариства) громадська організація заснована у 1984 році. До його складу входить близько 70 орнітологів як професійних, так і аматорів. До головних досягнень ЗУОТ належать створення субрегіональних орнітологічних організацій (Львівський, Волинський та Івано-Франківський клуби орнітологів); організація і реалізація регіональних проектів: складання Атласу гніздових птахів Західної України (25×25 км) 1982-1986 рр., Атласу гніздових та зимуючих птахів Львівської області (10×10 км) 1983-1986 рр., Атласу зимової і гніздової орнітофауни Львова 1993-1994 рр.; участь у складанні Атласу зимуючих птахів України (50×50 км); створення Національної орнітофауністичної комісії та Банку гнізд і кладок птахів України; організація значної кількості семінарів та конференцій. У офісі ЗУОТ (м. Львів) знаходиться громадська орнітологічна бібліотека (понад 11000 одиниць зберігання), безкоштовно користуватись якою можуть всі бажаючі. ЗУОТ тісно співпрацює з Українським товариством охорони птахів, партнером BirdLife International і брало участь у реалізації багатьох його проектів (IBA, Crex crex, Bird guide та ін.). З 2004 року активно співпрацює з польськими товариствами „pro Natura” (Wrocław) тр„Bocian” (Siedlce) спільно з якими реалізує проект по охороні білого лелеки в Україні. Від 2005 р. за фінансової підтримки фонду „Ciconia” провадить створення програми моніторингу та охорони чорного лелеки в Україні.

Публікація профінансована Програмою RITA (Region in Transition - Зміни в регіоні), яку проводить Фонд „Освіта для демократії” (www.edudemo.org.pl) за підтримки Польсько-американського фонду свободи.

ISBN 83-915973-9-3